

คติความเชื่อเรื่องพระพุทธเจ้าในเถรวาทและพุทธตันตระ*

Beliefs about the Buddha in Theravada and the Buddhist Tantra

สุดาพร เขียวงามดี

Sudaporn Khiewngamdee

มหาวิทยาลัยศิลปากร

Silpakorn University, Thailand.

Corresponding Author. Email: sudaporn_khiewngamdee@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ เป็นการนำเสนอเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าและกระบวนการบรรลุพุทธภูมิในพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทและแบบพุทธตันตระที่วิวัฒนาการภายหลัง พุทธศาสนาเถรวาทได้แบ่งพระพุทธเจ้าเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ตรัสรู้ชอบเองสามารถประดิษฐานพระพุทธศาสนาได้ พระปัจเจกพระพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้เองแต่ประดิษฐานพระพุทธศาสนาไม่ได้ พระอรหันตสาวกคือผู้ตรัสรู้ตามพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในขั้นตอนการตรัสรู้นั้น ผู้ที่ต้องการเป็นพระพุทธเจ้าและอยู่ในฐานะพระโพธิสัตว์ ต้องบำเพ็ญบารมีครบถ้วน 3 ระดับ คือ บารมี 10 อุปบารมี 10 และปรมัตถบารมี 10 พระพุทธเจ้าทั้งในอดีต 23 องค์ ต้องผ่านกระบวนการตรัสรู้ด้วยการบำเพ็ญบารมีด้วยตนเองทั้งสิ้น และการที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์มีคุณสมบัติพิเศษต่างๆ ล้วนมาจากกำลังบารมีทั้งสิ้น ในส่วนพระพุทธเจ้าแบบตันตระซึ่งมีวิวัฒนาการในประมาณ พ.ศ. 700 ได้มีมนตรยานซึ่งเปิดเผยโดยพระไวโรจนพุทธเจ้า พระวัชรสัตว์รักษาไว้ และพระนาการชุนเปิดเผยในการต่อมา ในทัศนะของพุทธตันตระมีพระอาทิพุทธเจ้าซึ่งมีลักษณะคล้ายพระเจ้าสูงสุดในฮินดู มีการเปลี่ยนพลังสร้างสรรค์ของพระอาทิพุทธเจ้าเป็นพระพุทธเจ้าอีก 5 พระองค์ มีพระไวโรจนะ เป็นต้น ในเรื่องหลักธรรม เถรวาทแบบเดิมได้แบ่งธรรมะและธรรมออกชัดเจน แต่ในพุทธตันตระได้กล่าวว่ากุศลภาวะและอกุศลภาวะมีอยู่ในพระพุทธเจ้า ในด้านพระโพธิสัตว์ที่มีปางต่างๆ ทั้งปางสวยงามและปางดุร้าย เป็นเรื่องที่ต้องทำความเข้าใจว่าพระพุทธศาสนาแบบเดิมที่เปลี่ยนเช่นนี้ เนื่องจากการปรับปรุงหลักธรรมและวิธีการสอนให้เข้ากับอุปนิสัยของศาสนิกในยุคที่ต้องต่อสู้ในการเผยแผ่ศาสนา

คำสำคัญ : ตันตระ; อาทิพุทธเจ้า; พระโพธิสัตว์

* Received January 23, 2020; Revised January 24, 2020; Accepted March 23, 2020

Abstract

This academic article was to present about the Lord Buddha and his achievement to the land of Buddhism procedures in the original version of Theravada Buddhism and the version of Vajrayana Buddhism evolution. In Theravada Buddhism, the Buddha was the enlightened Lord Buddha who could achieve his enlightenment by himself and establish Buddhism by himself. While Pratyekabuddha could also achieve his enlightenment but he could not establish the Buddhism. During the procedures of the enlightenment, for those who wish to be the Buddha while they were in Bodhisattva position, need to fully practice great merits in three levels, namely; the Ten Supreme Perfections, the Ten Higher Levels of the Supreme Perfections, the 10 Highest Levels of the Supreme Perfections. In the past, there were twenty-three Buddhas. The Buddha of the current Buddhist era was Gautama Buddha and the Buddha in the future would be Ariyameitaiya Buddha. All of them were enlightened by their self-practice of merit. They had gained some magical power. While the Buddha in Tantra Buddhism Revolution in around 700 B.E., Mantrayana was revealed by Vairocana Buddha and it was disclosed by Nakarachun Buddha in the later time. In the teaching of Tantra Buddhism, Adi Buddha, who was equivalent to be the most high-ranking Hindu God, was able to turn his power of the creativity into the existence of another five Buddhas such as Vairocana etc. In the original Theravada Buddhism, good deeds and bad deeds were clearly separated, while in Tantra Buddhism it is mentioned that both good and bad merits exist within the Lord Buddha. In Bodhisattava in both kind-looking and in unkind-looking Buddha images were changed due to the reason of the adaptation of the current Buddhist teachings and its method which has trended to adjust to the habits of the Buddhist followers to continue to spread the Buddhist.

keywords: Tantra; Adi Buddha; Bodhisattva

บทนำ

ศาสนาใหญ่ๆทุกศาสนาจะมีลักษณะเหมือนกันอย่างหนึ่งคือการแตกเป็นนิกาย หลังจากพระศาสดาได้ล่วงลับไปแล้ว ในศาสนาคริสต์มีโรมันคาทอลิก โปรเตสแตนต์ และกรีกออร์ทอดอกซ์ ในศาสนาอิสลามมีสุนหนี่ ซืออะห์ซูฟี เป็นต้น(Somdetphramahāṇvīraṇāṁsa (PimpaDhammadharathera),2005) พระพุทธศาสนา ก็ได้พ้นจากปรากฏการณ์นี้ จึงมีเหตุการณ์เริ่มแตกร้างตั้งแต่สังคายนาครั้งที่ 1 เมื่อพระปุราณะที่เดินทางมา

จากทักษิณาศรีชนบทถึงเมืองราชคฤห์ หลังจากพระมหากัสสปะและพระอรหันต์ 500 ได้ทำสังคายนาเสร็จแล้ว พระปราณณมีท่าทีไม่ยอมรับ(Pali Tripitaka,7/623/312-313) และต่อมาอีกประมาณ 100 ปี ก็มีการสังคายนาครั้งที่ 2 ที่เมืองเวสาลี ก็มีเหตุให้แตกแยกไปอีก จากความประพฤติแตกต่างของภิกษุวัชชีบุตร และกรณีพระมหาเทพ (Pali Tripitaka,7/630-663/319-340 และBodhinanda,1971) การแตกเป็นนิกายต่างๆ เหล่านี้ มาจากความประพฤติไม่เสมอกันบ้าง แข่งดีกันบ้าง มีความเห็นแตกต่างกันบ้าง (Somdetphramahāvīravamsa (PimpaDhammadharathera), 2005) พระพุทธศาสนาได้แตกเป็น 18 นิกายตั้งแต่พ.ศ.1 จนถึง พ.ศ. 100 หลังพ.ศ.500 แล้ว ได้มีขบวนการใหม่เกิดขึ้นในอินเดียซึ่งเรียกตนเองว่า มหายาน มีฐานจากคณะสงฆ์นิกายมหาสังฆิกะ ผสมกับชาวพุทธคฤห์ที่มีความเห็นว่าจะต้องปรับปรุงวิธีการเผยแผ่พุทธศาสนาเสียใหม่ ได้ปรับปรุงคตินิยมในพุทธศาสนาเพิ่มเติมหลายประการเพื่อต่อสู้กับอิทธิพลของพราหมณ์ เพื่อให้พุทธศาสนาเข้าถึงหมู่สามัญชนทั่วไป (Bodhinanda,1971)

ในการปรับปรุงของพุทธศาสนิกชนครั้งนี้ นอกจากปรับปรุงหลักธรรมแล้ว แม้พระพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดาอันศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพสูงสุด เป็นพระอรหันต์ผู้บริสุทธิ์ พระโพธิสัตว์ผู้กำลังบำเพ็ญบารมีเพื่อบรรลุพุทธภูมิก็มีลักษณะเปลี่ยนไปหลายประการ เช่น เดิมพระพุทธเจ้ามีแต่เนรมิตกายอันประกอบด้วยชั้นห้าและธรรมกาย(Pali Tripitaka,11/55/77) มหายานได้เพิ่มสัมภเวสีกายอันเป็นทิพยภาวะมีรัศมีรุ่งเรือง (Bodhinanda, 2012)ต่อมาในลัทธิคฤหยานหรือมนตรยานหรือลัทธิลี้ลับประมาณก่อนพ.ศ. 700 (Bodhinanda, 2012) ระยะแรกคงเป็นส่วนหนึ่งของมหายานประมาณพุทธศตวรรษที่ 10 จึงได้ประกาศตนแยกจากมหายานเด็ดขาด ได้เพิ่มยัญกรรม อาถรรพเวท อาคมมนตรา และพระโพธิสัตว์ปางต่างๆ แม้พระศากยมุณีพระพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดาก็เปลี่ยนเป็นว่าหลักธรรมของมนตรยานได้รับการเปิดเผยโดยพระไวโรจนพุทธเจ้า ต่อมาพระวัชรสัตว์ได้รวบรวมไว้ในเจดีย์เหล็กของอินเดียได้ พระนาคราชได้เปิดกรุพระธรรมลี้ลับนี้เนื่องจากหลักธรรมพิธีกรรมและพุทธบุคคลของมนตรยานมีความแตกต่างจากเถรวาทและมหาสังฆิกะเดิมเป็นอันมาก และมีวิวัฒนาการมาจนปัจจุบัน บทความนี้จึงมีความประสงค์จะศึกษาความแตกต่างของนิกายนี้ ด้วยความจำกัดของเวลาจึงศึกษาเฉพาะพุทธบุคคลเท่านั้น ในเบื้องต้นจึงศึกษาพุทธบุคคลที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเถรวาทว่ามีคุณลักษณะอย่างไร และเรียงลำดับการนำเสนอเนื้อหาของบทความโดยเริ่มจากที่มาของความเชื่อการบำเพ็ญบารมี คุณสมบัติของพระพุทธเจ้า ในมิติของเถรวาทและพุทธตันตระตามลำดับ

คติความเชื่อพระพุทธเจ้าในมิติเถรวาท

ที่มาของความเชื่อ

ความเป็นพุทธบุคคลในพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น 3 ประเภท อันได้แก่ 1.)พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ ท่านผู้ตรัสรู้ดี ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง แล้วสอนบุคคลอื่นให้รู้ตามด้วย ทรงประดิษฐานเป็นรูปของศาสนาที่มีองค์ประกอบสืบต่อกันเป็นเวลานาน 2.) พระปัจเจกพุทธเจ้า คือ ท่านผู้ตรัสรู้ดี ตรัสรู้ชอบด้วย

ตนเองแต่ไม่ตั้งเป็นศาสนา จะมีการสอนบ้างก็เป็นหัวข้อธรรม ที่ทรงแนะนำแก่คนผู้สนใจ ส่วนมากจะเป็นข้อความสั้นๆ 3.) พระอรหันตสาวก คือ ท่านผู้ได้ฟังคำสั่งสอนของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วปฏิบัติตามคำสั่งสอนจนบรรลุความเป็นพระอรหันต์แล้วสอนคนอื่นให้ปฏิบัติตามด้วย

การบรรลุความเป็นพุทธะทั้ง 3 ประเภทนั้น ได้ถูกกำหนดไว้ด้วยอำนาจแห่งบารมีธรรม ที่มีความยิ่งหย่อนกว่ากันตามลำดับ และความเพียรพยายามในปัจจุบันประกอบกัน ซึ่งหมายความว่าฐานะแห่งพุทธบุคคลในพระพุทธศาสนา เป็นสาธารณะสำหรับท่านที่มีคุณสมบัติเหมาะสมทุกคน ในที่นี้จะอธิบายมุ่งพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นหลัก (Phrasobhonganaphorn (RababThitayano),1986)

การบำเพ็ญบารมี

ขั้นตอนแห่งความเป็นพระพุทธรูปนั้น ใครก็ตามจะได้บรรลุความเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านแสดงว่าต้องผ่านขั้นตอนในการพัฒนาจิตมาโดยลำดับ คือ การปลูกฝังความพอใจในความเป็นพระพุทธรูปผ่านภพชาติต่างๆมาทุกชาติ จนถึงเปล่งวาจาแสดงความปรารถนาที่จะเป็นพระพุทธรูปในภพชาติต่างๆ เป็นอันมากและเสริมสร้างคุณสมบัติครบ 8 ประการ ที่เรียกว่า “ธรรมสโมธาน” คือ การประชุมพร้อมแห่งธรรมในชาติใดชาติหนึ่ง ธรรมสโมธาน 8 ประการนั้น อันได้แก่ 1.) มนุสสมบัติ เกิดเป็นมนุษย์ในชาติที่ตั้งความปรารถนาเป็นพระพุทธรูป 2.) ลิงคสมบัติ เป็นบุรุษที่สมบูรณ์ ไม่มีความผิดปกติทั้งทางกาย และจิต 3.) เหตุสัมปทาสมบัติ สมบูรณ์ด้วยอุปนิสัยบารมี คือหากจะออกบวชในชาตินั้น ก็จะได้บรรลุอรหัตเป็นพระอรหันต์ในชาตินั้นได้ 4.) สัตถุทสสนสมบัติ ได้พบเห็นพระพุทธรูปพระองค์ใดพระองค์หนึ่ง 5.) ปัพพชาสมบัติ ในชาตินั้นตนจะต้องเป็นนักบวชประเภทใดประเภทหนึ่ง 6.) คุณสมบัติ จะต้องเป็นผู้มีคุณสมบัติพิเศษคือ ได้ฌานสมาบัติ 7.) อธิการสมบัติ มีการบำเพ็ญบุญญาภิสมภารอย่างยอดเยี่ยม แม้จะสละชีวิตก็ยอม 8.) ฉันทตาสมบัติ มีฉันทะคือความพอใจในพระสัพพัญญุตญาณอย่างแรงกล้า(Phrabuddhadattathera, 1992)

ท่านที่มีคุณสมบัติครบ 8 ประการดังที่กล่าวมาข้างต้นนี้ เมื่อได้รับการพยากรณ์หลังจากที่ได้ตั้งความปรารถนาในสำนักของพระพุทธรูปแล้ว ฐานะของท่านจะเปลี่ยนเป็นพระโพธิสัตว์แล้วจะบำเพ็ญบารมี คือ การเก็บสะสมคุณงามความดีในภพชาติต่างๆ เรียกว่า บำเพ็ญพุทธการกรรม คือ ธรรมที่ทำพระโพธิสัตว์ให้ได้เป็นพระพุทธรูป ได้แก่ ทานบารมี สีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี ขันติบารมี สัจจบารมี วิริยบารมี อธิฐานบารมี เมตตาบารมี และอุเบกขาบารมี บารมีเหล่านี้ท่านแสดงว่าต้องบำเพ็ญได้เป็น 3 ชั้น คือ บารมี อุปบารมี และปรมาตถบารมี เมื่อบารมีทั้ง 3 ระดับสมบูรณ์แล้ว ก็อยู่ในฐานะที่ควรแก่การตรัสรู้ (Phrasobhonganaphorn (RababThitayano),1986)

จำนวนพระพุทธรูปที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมี 25 องค์ ประกอบด้วย 1.) พระทีปังกร 2.) พระโกณฑัญญะ 3.) พระมิ่งคละ 4.) พระสุมนะ 5.) พระเรวตะ 6.) พระโสภิตะ 7.) พระอนิมทัสสี 8.) พระปทุมมะ 9.) พระนารทะ 10.) พระปทุมุตตระ 11.) พระสุเมธะ 12.) พระสุชาตะ 13.) พระปิยทัสสี 14.) พระอัทธทัส

สี 15.) พระธัมมทาสี 16.) พระสิทธิธัตถะ 17.) พระติสสะ 18.) พระปุสสะ 19.) พระวิปัสสี 20.) พระสิขี 21.) พระเวสสภู 22.) พระกุกกุสันธะ 23.) พระโกนาคมนะ 24.) พระกัสสปะ 25.) พระโคตมะ (Pali Tripitaka, 33/1-28/389-526)

ในจักรกวัตติสูตร ที่มณีกายก็ได้ตรัสถึงพระพุทธเจ้าที่จะตรัสรู้ในอนาคต 1 พระองค์ คือ พระเมตไตรย ในเมื่อมนุษย์มีอายุได้ 80,000 ปี (Pali Tripitaka, 11/48/69 และ Punyanubhab, 1996) รวมพระพุทธเจ้าในอดีตกับ ปัจจุบันกับ และอนาคตกับจึงเป็น 26 พระองค์ในเอกนิบาต อังคุตตนิบาต ได้มีพุทธพจน์ตรัสว่า บุคคลผู้เดียวที่เมื่อเกิดขึ้นก็เกิดมาเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนมาก เพื่อความสุขแก่ชนมาก เพื่ออนุเคราะห์สัตว์โลกทั้งแก่เทวดาและมนุษย์ คือ พระตถาคตผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า (Pali Tripitaka, 20/139/26) การปรากฏของพระตถาคตผู้เป็นเอกบุคลลมิได้ยาก เป็นมนุษย์ผู้มหัศจรรย์ ไม่มีใครเทียบ ไม่มีใครเปรียบ ไม่มีใครเสมอได้ การทำกาลกิริยาของเอกบุคลลเช่นพระตถาคตทำให้มีความเดือดร้อน (เศร้าโศก) แก่ชนมาก (Pali Tripitaka, 20/141-143/26) ในโลกธาตุหนึ่ง เป็นไปไม่ได้ที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าจะเกิดขึ้น 2 องค์ ไม่ก่อนไม่หลัง (พร้อมกัน) (Pali Tripitaka, 20/162/33)

กล่าวโดยสรุป ในพุทธกัปหนึ่งพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าจะเกิดขึ้นเพียงพระองค์เดียวเท่านั้น เป็นไปไม่ได้ที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้หญิง (Pali Tripitaka, 20/164/34) คือ ปฏิเสธที่สตรีเพศจะเป็นพระพุทธเจ้า และยืนยันว่าพระพุทธเจ้าเป็นได้เฉพาะบุรุษเท่านั้น

คุณสมบัติของพระพุทธเจ้า

คุณสมบัติทางกายภาพของพระพุทธเจ้านั้น พระองค์ทรงมีมหาบุรุษลักษณะ 32 เมื่อครั้งที่พระองค์ทรงประทับอยู่ ณ พระเชตวัน กรุงสาวัตถี ตรัสบอกภิกษุสงฆ์ว่า ผลของการสมาทานในกุศลธรรม มั่นคงในกาย สุจริต วชิสุจริต มโนสุจริต สมาทานมั่นคงในการจำแนกทาน สมาทานศีล... เมื่อจุติจากเทวโลกมาเกิดเป็นมนุษย์ ย่อมได้มหาบุรุษลักษณะ 32 ประการ อันได้แก่ มีฝ่าพระบาทราบเสมอกันพื้นฝ่าพระบาททั้ง 2 มีจักรซึ่งมีก้าข้างละ 1,000 ชี มีกง มีดุม มีส่วนประกอบครบมีสันพระบาทยืนยาวออกไปมีพระองค์ลีลา มีพระหัตถ์และพระบาทอ่อนนุ่มฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทมีเส้นที่ข้อพระองค์คลี่จกกันเป็นรูปตาข่าย เป็นต้น (Somdetphramahasamanachaokromphraparamanuchitchinoras, 1994)

มหาบุรุษผู้สมบูรณ์ด้วยลักษณะมหาบุรุษ 32 ประการ มีคติ (อนาคตข้างหน้า) เพียง 2 อย่างเท่านั้น คือ 1.) ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม ครองราชย์โดยธรรม 2.) ถ้าออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ไม่มีกิเลสในโลก นอกจากมหาบุรุษลักษณะ 32 แล้วทรงมีอายุขัย 80 คือ มีนิ้วพระหัตถ์และนิ้วพระบาทเหลืองงาม มีนิ้วพระหัตถ์และนิ้วพระบาทเรียวยาวออกไป นิ้วพระหัตถ์และนิ้วพระบาทกลมดุนายช่างกลึงเป็นอันดี พระนขาทั้ง 20 มีสีแดง พระนขาทั้ง 20 นั้นงอนงาม ข้อนขึ้นเบื้องบนมิได้ค้อมลงเบื้องต่ำ พระนขานั้นมีพรรณเกลี้ยงกลมสนิท ข้อพระหัตถ์และข้อพระบาทซ่อน

อยู่ในพระมังสะ มิได้สูงขึ้นปรากฏออกมาภายนอก พระบาททั้ง 2 เสมอกัน มิได้ย่อมใหญ่กว่ากันมาตรว่าเมล็ดงา (Somdetphramahasamanachakromphraparamanuchitchinoras,1994)

จะเห็นว่า มหาปุริสลักษณะของพระพุทธเจ้า หากถือตามตำราตรงตัวจะมีบุคลิกที่แปลกมาก จึงมีนักปราชญ์ฝ่ายพระพุทธศาสนาได้ถอดความว่า พระพักตร์ของพระองค์ มีคำอุปมาของบรรดาสมณพราหมณ์ยกย่องว่าพระพักตร์ของพระสมณโคดมนี้ กลมกล่อมเหมือนจันทร์เพ็ญ คำว่ากลมกล่อมเหมือนจันทร์เพ็ญเป็นเพียงแต่คำอุปมาของกวี หมายถึงว่าดวงพระพักตร์นั้น ไม่ใช่สี่เหลี่ยม ไม่ใช่ไข่ไก่ แต่เป็นวงพระพักตร์ที่งามได้ส่วนสัด ไม่ใช่โค้งอย่างพระจันทร์ หรือครึ่งซีกอย่างพระจันทร์ ใครมีดวงหน้าอย่างพระจันทร์ก็แย่ ใครเห็นก็หนี เวลาข้างขึ้นอ่อนๆ กลายเป็นเสี้ยว พอข้างขึ้นแฉะๆ กลายเป็นกลม เปลี่ยนได้ นี่เป็นเพียงสำนวนอุปมาของกวีเท่านั้นเอง (Bodhinanda(a.), 2000)

ส่วนคุณสมบัติทางจิตภาพของพระพุทธเจ้านั้น ประกอบไปด้วยพุทธคุณ 9 คือพระคุณอันเกิดจากการที่ได้ทรงบำเพ็ญบารมี 10 ประการ เป็นเวลา 4 อสงไขยแสนกัลป์ ในส่วนที่เป็นนามธรรม เป็นพระคุณเฉพาะพระพุทธองค์มี 9 อย่าง (Pali Tripitaka,12/95/55) ได้แก่ 1.)เป็นพระอรหันต์ (อรหัง) 2.)ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ (สัมมาสัมพุทธะ)3.) เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ (วิชาจรณสัมปันนะ)4.) เสด็จไปดี (สุคตะ) 5.) รู้แจ้งโลก (โลกวิทู)6.) เป็นสารathiผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม (ปฐิธัมมสารathi)7.) เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย (สัตถา เทวมนุสสานัง)8.) เป็นพระพุทธเจ้า (พุทธะ)9.) เป็นพระผู้มีพระภาค (ภควา)

คติความเชื่อพระพุทธเจ้าในมิติพุทธตันตระ

ที่มาของความเชื่อ

ความเชื่อที่ว่าพระพุทธเจ้าคือพระศากยมนีพุทธะ หรือเจ้าชายสิทธัตถะเดิมในแบบเถรวาท เป็นบุคคลผู้เลิศในสามโลก เป็นครูของเทวดาและมนุษย์ ไม่สามารถนำไปเปรียบเทียบกับพระพุทธเจ้าของลัทธิพุทธตันตระ เพราะพระพุทธเจ้าของพุทธตันตระคืออาทิพุทธะ มหายานลัทธิอื่นๆที่เชื่อเรื่องพระพุทธเจ้าองค์อื่น เช่น นิกายสุขาวดีมีแดนสุขาวดีอยู่ห่างจากโลกธาตุนี้ไปทางตะวันตกนับแสนโกฏิพุทธเกษตร มีพระอมิตาภพุทธเจ้าแสดงธรรมอยู่ ในลัทธิมนตรยานก็มีพระไวโรจนพุทธเจ้า (Bodhinanda, 2012)

ในส่วนของพุทธตันตระมีมติเรื่องพระอาทิพุทธเจ้าไว้ว่า อาทิพุทธะ (Primordial Buddha) เป็นส่วนหนึ่งแห่งการพัฒนาการขั้นสุดท้ายแห่งพุทธศาสนา มหายาน ซึ่งได้รับอิทธิพลส่วนใหญ่มาจากแนวคิดของนิกายไศวะของฮินดูและอาทิพุทธส่วนใหญ่พบในเนปาลและชวา (Encyclopedia of Buddhism, 1961) ทรงเป็นพระพุทธเจ้าที่อุบัติมาพร้อมกับโลกและประจำอยู่ชั่วนิรันดร์ เท่ากับต้นกำเนิดของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย แต่มีหลายนิกายที่เรียกว่า “ไวโรจนะ” “วัชรปาณี” “วัชราร” “วัชรสัตว์” หรือ “วัชรมัญชุศรี” (Phramahasomjintasammāpaṅko, 2001)อาทิพุทธะไม่ได้ดำรงอยู่ในฐานะผู้สร้างโลกเหมือนกับคติความเชื่อของศาสนาประเภทเทวนิยม แต่อาทิพุทธะเกิดมาพร้อมกับโลก เป็นต้นกำเนิดของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

เสถียร โพธิ์นันทะได้กล่าวถึงพระอาทิพุทธะว่า “ในลัทธิมนตรยานมักเป็นอาทิพุทธะ พระไวโรจนะพุทธะ และพระศากยมนิพุทธะ ตามเรื่องราวในชมพูสูตร ว่ากันตามนัยแห่งลัทธิมนตรยานแล้ว พระพุทธเจ้าทั้งปวงย่อมเป็นภาคหนึ่งของพระอาทิพุทธะ หรือพระไวโรจนะพุทธะนั้นเอง พระมหาชมพูสูตรจะแต่งตั้งในอินเดียแล้วแพร่มาถึง หรือว่าจากอินเดียมาสู่แหลมอินโดจีนโดยตรงก็ได้” (Bodhinanda (b.), 2000)

ความเชื่อเรื่องพระธยานีพุทธะนั้น เชื่อกันว่าเป็นการกลายสภาพเป็นบุคคลของอาทิพุทธะ (Personifications of Aspects of one Adibuddha) เป็นพลังสร้างสรรค์ของอาทิพุทธะ (Creative Power of Adibuddha) พระธยานีพุทธะ 7 องค์ แต่ที่ปรากฏในวรรณกรรมของวัชรยาน ชื่อ คุหยสมาข มี 5 พระองค์ คือ 1. พระไวโรจนะ 2. พระอักโขภยะ 3. พระรัตนสัมภวะ 4. พระอมิตาภะ 5. พระอโมฆสิทธิ

เนื่องจากว่าอาทิพุทธะเป็นพระพุทธรูปที่ยิ่งใหญ่ คนสามัญทั่วไปไม่สามารถเข้าถึงพระองค์ได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นพระองค์จึงมีพระเมตตาอย่างหาประมาณไม่ได้ จึงทรงอวตารมาเป็นพระพุทธรูปปางต่างๆ เพื่อทำหน้าที่ปกป้องและให้ธรรมแก่สัตว์โลกทั้งหลาย พระธยานีพุทธะจึงเป็นภาคแสดงของอาทิพุทธะ เป็นพลังสร้างสรรค์ของอาทิพุทธะ แต่พระธยานีพุทธะก็ทรงดำรงอยู่ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของอาทิพุทธะ ไม่สามารถแยกเป็นอิสระจากอาทิพุทธะได้ เพียงแต่ทำหน้าที่แทนพระอาทิพุทธะเท่านั้น

พระพุทธรูปฝ่ายชายและศักดิ์ยังแบ่งออกเป็นองค์ละ 2 ปาง คือ ปางงดงามและปางดุร้ายเพื่อให้สอดคล้องกับหน้าที่ที่แต่ละองค์จะต้องลงไปควบคุมดูแลประจำ ถ้าวางมาในปางปราบปรามก็จะเป็นปางที่ดุร้าย มีพระพักตร์เป็นที่น่าเกรงขาม แต่ถ้าถูกอัญเชิญลงมาในงานบุญกุศลก็จะแสดงปางที่งดงาม สำหรับพระพุทธรูปและพระโพธิสัตว์ในนิภานี้แบ่งเป็น 2 ภาค 2 ปาง คือ ภาคหญิง และภาคชาย ปางดุร้ายและปางที่งดงาม แต่ทั้งหมดก็รวมเข้าเป็นหนึ่งในองค์อาทิพุทธะ ซึ่งเป็นบ่อเกิดของพระพุทธรูปทั้งหลาย (Kabilsingha, 1993)

การบำเพ็ญบารมี

การบำเพ็ญบารมีของชาวพุทธนิกายตันตระนั้นไม่จำเป็นต้องบำเพ็ญข้ามภพข้ามชาติเหมือนนิกายเถรวาท หรือไม่จำเป็นต้องบำเพ็ญทศกัมมหรือกัมม 10 ของพระโพธิสัตว์เหมือนนิกายมหายาน พุทธตันตระเน้นการเคารพบูชาอาจารย์ในสำนักตน และการทำโยคะจนบรรลุถึงขั้นสูงสุดจนได้รับการอภิเษกจากอาจารย์ชั้นสูงของตน เมื่อการปฏิบัติโยคะขั้นสูงสำเร็จตนเองจะกลายเป็นเสมือนพระพุทธรูปในชาตินี้ คณาจารย์ฝ่ายตันตระพยายามสร้างวิธีการมากมายเพื่อที่จะเป็นทางเร่งรัดเพื่อการบรรลุธรรมโดยง่าย เพราะมีความเชื่อว่าทุกคนสามารถเข้าถึงความหลุดพ้นได้ทุกขณะจิต โดยเฉพาะการถึงจุดสุดยอดในขณะร่วมเพศ (Kabilsingha, 1995) สารสำคัญเกี่ยวกับความรู้สูงสุด คือ โพธิจิตไม่ได้ประกอบอยู่เพียงในปรัชญาเท่านั้น แต่ยังประกอบอยู่ในความไม่แบ่งแยกแห่งปรัชญา(ศูนยตา) และกรุณา(อุบาย) ต้องรวมทั้งสองนี้เข้าด้วยกัน โพธิจิตจึงปรากฏ (Phramahasomjintasammāpañño, 2001)

ในการสาธยายมนตร์มีจุดประสงค์เพื่อเตรียมจิตของผู้ฝึกปฏิบัติให้มั่นคงเป็นหนึ่ง และเชื่อมโยงพลังจิตให้เข้ากับพลาณภาพของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย มนต์หรือมนตร์ถือเป็นเรื่องมือที่จะเชื่อมต่อกับสิ่งที่ถูกรู้ ซึ่งเป็นภาวะที่ดำรงอยู่ในสากลจักรวาล เช่น พยางค์มนตร์ทั้ง 6 ของทิเบต(โอม มณี ปัทเม หุม) กับภูมิทั้ง 6 คือ เทวภูมิ อสุรภูมิ มนุสสภูมิ ตีรจฉานภูมิ เปตภูมิ และนรกภูมิ การเอ่ยพยางค์ศักดิ์สิทธิ์ทั้ง 6 และการเพ่งกระแสนจิตไปตามภูมิทั้ง 6 อย่างจดจ่อในขณะที่เอ่ยแต่ละพยางค์ จิตจึงเข้าเป็นหนึ่งกับพยางค์และภูมิทั้ง 6 หนทางแห่งการรู้แจ้งจึงเกิดขึ้น(Phramahasomjintasammāpaṭṭi, 2004)

การฝึกฝนในวิธีที่จะพัฒนาและค้นหาคักยภาพที่แฝงอยู่ในตนเองนั้น ให้นำออกมาใช้ให้เกิดผล นั่นคือการเข้าสู่รากฐานของจิตเดิมแท้ที่เป็นประภัสสรทั้งชายและหญิงที่มีศักยภาพทัดเทียมกัน ซึ่งไม่มีความแตกต่างกันเลยเมื่อจิตเข้าถึงความรู้แจ้ง ในระดับขั้นสูงสุดแล้วพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะอนัตตปริยาคะตันตระจะไม่มีอคติทางเพศเลย(ChatsumalyaKabilsingha, 1995)

กล่าวโดยสรุป เป้าหมายหลักของพุทธตันตระคือการนำเสนอหลักการใหม่เพื่อให้เข้าถึงความหลุดพ้นได้โดยง่ายและเร็วกว่าคำสอนนิกายอื่นๆ พระพุทธเจ้าของนิกายตันตระเป็นผู้ที่อยู่เหนือธรรมชาติ เกิดเองโดยอำนาจวิเศษของพระอาทิพุทธะจึงมิได้มีการบำเพ็ญบารมีในชาติต่างๆเหมือนพระพุทธเจ้าในเถรวาท แต่ผู้ที่จะบรรลุธรรมตามคำสอนในพุทธตันตระนั้นจะต้องฝึกตามขั้นตอนของโยคะ และรับเอาพระพุทธเจ้าว่ามีอยู่ในตัวเองและในสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ดังนั้น ทุกสรรพชีวิตสามารถสัมผัสกับความหลุดพ้นได้ในชีวิตประจำวัน

คุณสมบัติของพระพุทธเจ้า

พระธยานิพุทธะเป็นพระพุทธเจ้าชนิดที่พิเศษ ไม่จำเป็นต้องผ่านการเป็นพระโพธิสัตว์ พระองค์ไม่ใช่ผู้สร้างสรรค์สิ่งใด แต่การสร้างสรรค์โลกเป็นหน้าที่ของเทวโพธิสัตว์ ผู้เป็นเหล่ากอของพระธยานิพุทธะ ทฤษฎีพระธยานิพุทธะนี้ได้รับการเผยแพร่ในราว พ.ศ. 800 เกิดมาจากทฤษฎีสัสตภาวะของขันธ 5(Phramahasomjintasammāpaṭṭi, 2001) ตามทฤษฎีพระพุทธศาสนาดั้งเดิมเห็นว่า โลกประกอบด้วยขันธ 5 และขันธเหล่านี้ได้รับยกฐานะขึ้นเป็นเทพในวัชรยานปรากฏอยู่ในรูปของพระธยานิพุทธะที่เป็นตันตระกู่ลของเทพ 5 ประเภท เมื่อเวลาผ่านไปพระธยานิพุทธได้รับยกฐานะขึ้นเป็นปฐมเทพ

ข้อความในคัมภีร์คฤหยาสมัตตันตระกล่าวถึงพระธยานิพุทธที่เป็นตันตระกู่ลของเทพ 5 ประการ ประกอบด้วย ตระกู่ลโทสะเป็นของพระอักโษภยะ มีวัชรฤกเป็นมนตร์ประจำกาย ดังข้อความที่ปรากฏในคัมภีร์ว่า “เมื่อนั้น ตถาคตผู้มีพระภาค วชิระกาย วาจา และจิตแห่งตถาคตทั้งปวงได้เข้าสู่สมาธิที่ชื่อว่า “ประทีปวัชรแห่งปัญญา” ตามคำขอร้องของตถาคตทั้งปวง และได้นำสาระที่อยู่ส่วนลึกที่สุดของหัวใจแห่งตระกู่ลของโทสะ(ความเกลียดชัง)ออกมาจากวัชรกาย วาจา และจิตของพระองค์เอง || วชิรฤก (ความมองอาจของวัชร) || ทันทที่ที่ได้รับการกล่าวอย่างนั้น พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น บุคลาธิฐาน(สมมติตัวตน) ของวิทยาของกาย วาจา และจิตแห่งตถาคตทั้งปวง อยู่ในสภาวะสำคัญที่สุดของการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับมหามุทรา(สัญลักษณ์)ของพระอักโษภยะพร้อมด้วยรูปลักษณะที่เป็นสีดำ ขาว และแดง ประทับนั่งอยู่ในตำแหน่ง

ของวัชรกาย วาจา และจิตแห่งตถาคตทั้งปวง |” (อภควานสรวตถาคตกายวากิจิตตวชรสตถาคตะ สรวตถาคตธาธเยชนำ วิทิตวา ชุณนปรทีปวชรั นาม สมานีสมาปทเยทท์เวษกุลปรมสารหญุทยสวกายวากิจิตตวเชรภโย นิศจารย์ามาส || วชรธฤก || อถาสมิน ภาชิตมาเตร ส เอว ภควานสรวตถาคตกายวากิจิตตวทยาปุระอะโภษ ภยมหามุทราสโยคปรมปไทะภฤษณสิตรกตากรณสรวตถาคตกายวากิจิตตวชรสยสรวตถาคตกายวากิจิตตวเชรนิษีทยามาส |)

ตระกูลโมหะเป็นของพระไวโรจนะ มีชินชิกเป็นมนตรีประจำกาย ดังข้อความที่ปรากฏในคัมภีร์ว่า “เมื่อนั้น พระผู้มีพระภาคได้เข้าสู่สมาธิที่ชื่อว่า “การเกิดวัชรแห่งสมยะของตถาคตทั้งปวง” และได้นำสาระที่อยู่ลึกที่สุดของหัวใจแห่งตระกูลของโมหะ(ความหลง) ออกมาจากวัชรกาย วาจา และจิตของพระองค์เอง || ชินชิก(ผู้ชนะ) || ทนทีที่ได้รับการกล่าวอย่างนั้น พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น บุคลาธิฐานของวิทยาของกาย วาจา และจิตแห่งตถาคตทั้งปวง อยู่ในสภาวะสำคัญสุดของการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับมามุทราของพระไวโรจนะพร้อมด้วยรูปลักษณะที่มีสีขาว ดำ และแดง ประทับนั่งอยู่เบื้องหน้า (ทิศตะวันออก)ของวัชรกาย วาจา และจิตแห่งตถาคตทั้งปวง |” (อภควานสรวตถาคตสมยสมภววชรั นาม สมานีสมาปทเยทท์โมกุลปรมสารหญุทยสวกายวากิจิตตวเชรภโย นิศจารย์ามาส || ชินชิก|| อถาสมิน ภาชิตมาเตร ส เอว ภควานสรวตถาคตกายวากิจิตตวทยาปุระโษ ไวโรจนมามุทราสโยคปรมปไทะสิตภฤษณรกตากรณสรวตถาคตกายวากิจิตตวชรสยปุระโต นิษีทยามาส |)

ตระกูลจินตามณิเป็นของพระรัตนสัมภวะ มีรัตนธฤกเป็นมนตรีประจำกาย ดังข้อความที่ปรากฏในคัมภีร์ว่า “เมื่อนั้น พระผู้มีพระภาคได้เข้าสู่สมาธิที่ชื่อว่า “ความงดงามของวัชรแห่งการเกิดรัตนะของตถาคตทั้งปวง” และได้นำสาระที่อยู่ลึกที่สุดของหัวใจแห่งตระกูลของโลกะ(จินตามณิ) ออกมาจากวัชรกาย วาจา และจิตของพระองค์เอง || รัตนธฤก (ความองอาจของรัตนะ) || ทนทีที่ได้รับการกล่าวอย่างนั้น พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น บุคลาธิฐานของวิทยาของกาย วาจา และจิตแห่งตถาคตทั้งปวงอยู่ในสภาวะสำคัญสุดของการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับมามุทราของพระรัตนเกตุพร้อมด้วยรูปลักษณะที่มีสีเหลือง ขาว และดำ ประทับนั่งอยู่ทางทิศใต้(ทักษิณ)ของวัชรกาย วาจา และจิตแห่งตถาคตทั้งปวง |” (อภควานสรวตถาคตรัตนสมภววชรศรีย นาม สมานีสมาปทเยทท์จินตามณิกุลปรมสารหญุทยสวกายวากิจิตตวเชรภโย นิศจารย์ามาส | รัตนธฤก| อถาสมิน ภาชิตมาเตร ส เอว ภควานสรวตถาคตกายวากิจิตตวทยาปุระรัตนเกตุมามุทราสโยคปรมปไทะปิตสิตภฤษณาการณสรวตถาคตกายวากิจิตตวชรสยทกษิณนิษีทยามาส |)

ตระกูลราคะเป็นของพระอมิตาภะ มีอาโรลิกเป็นมนตรีประจำกาย ดังข้อความที่ปรากฏในคัมภีร์ว่า “เมื่อนั้น พระผู้มีพระภาคได้เข้าสู่สมาธิที่ชื่อว่า “การเกิดวัชรแห่งมหาราคะของตถาคตทั้งปวง” และได้นำสาระที่อยู่ลึกที่สุดของหัวใจแห่งตระกูลของราคะ(กิเลสตัณหา) ออกมาจากวัชรกาย วาจา และจิตของพระองค์เอง || อาโรลิก|| ทนทีที่ได้รับการกล่าวอย่างนั้น พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น บุคลาธิฐานของวิทยาของกาย วาจา และจิตแห่งตถาคตทั้งปวงอยู่ในสภาวะสำคัญสุดของการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับมามุทรา

ของพระโลเกศวร เจ้าแห่งมหาวิทยาลัย¹ พร้อมด้วยรูปลักษณะที่มีสีแดง ขาว และดำ ประทับนั่งอยู่เบื้องหลัง(ทิศตะวันตก)ของวัชรกาย วาจา และจิตแห่งตถาคตทั้งปวง |” (อภกความสรวตถาคตมหาราคสมภวชรี นามสมาธิสมาปทุเยทวชรรากกุลปรมสารหุทยสวกายวากิจิตตวเชรภโย นิศจารย์ยามาส || อาโรลิก|| อถาสมิน ภาชิตมาเตร ส เอว ภควานสรวตถาคตกายวากิจิตตวทยาปุโรโซโลเกศวรมหาวิทยาลัยปติมหาทุทราสโยคปรมไปไท รกตลิตกฤษณากาเรนสรวตถาคตกายวากิจิตตวชรสยปฤษจโต นิชีทยามาส |)

ตระกูลสมยะเป็นของพระอโหมลสิทธิ มีปรัชญาธฤกเป็นมนตร์ประจำกาย ดังข้อความที่ปรากฏในคัมภีร์ว่า “เมื่อนั้น พระผู้มีพระภาคได้เข้าสู่สมาธิที่ชื่อว่า “การเกิดวัชรแห่งอโหมลสมยะ (ความสำเร็จ)” และได้นำสาระที่อยู่ลึกที่สุดของหัวใจแห่งตระกูลของสมยาภระณะ(ความยึดมั่นถ้อยมั่น) ออกมาจากวัชรกาย วาจา และจิตของพระองค์เอง || ปรชธฤก (ความมองอาจของปัญญา) || ท้นที่ที่ได้รับการกล่าวอย่างนั้น พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น บุคลาธิฐานของวิทยาของกาย วาจา และจิตแห่งตถาคตทั้งปวงอยู่ในสภาวะสำคัญสุดของการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับมูทราของพระอโหมลวัชร (อโหมลสิทธิ) พร้อมด้วยรูปลักษณะที่มีสีเขียว ดำ และขาว ประทับนั่งอยู่ทางทิศเหนือของวัชรกาย วาจา และจิตแห่งตถาคตทั้งปวง |” (อภกความสรวตถาคตโมธสมยสมภวชรี นามสมาธิสมาปทุเยทวชรรากกุลปรมสารหุทยสวกายวากิจิตตวเชรภโย นิศจารย์ยามาส || ปรชธฤก|| อถาสมิน ภาชิตมาเตร ส เอว ภควานสรวตถาคตกายวากิจิตตวทยาปุโรโซ’ โมธวชรมหาทุทราสโยคปรมไปไทะ หริตลิตกฤษณากาเรนสรวตถาคตกายวากิจิตตวชรสยอตุตเรนชีทยามาส |) (S. Bagchi.,1965)

ความเชื่อเรื่องพระพุทธรูปเจ้าและการปฏิบัติของเหล่าสาวกในนิกายเถรวาทและพุทธตันตระนั้น พอสรุปเป็นตารางเปรียบเทียบกันเพื่อให้เห็นความแตกต่างในประเด็นหลักของทั้งสองนิกาย ดังนี้

ตารางเปรียบเทียบพระพุทธรูปเจ้าและการปฏิบัติในเถรวาทและพุทธตันตระ		
	เถรวาท	ตันตระ
การบำเพ็ญบารมี	หลายภพชาติ	ชาติเดียว
พระพุทธรูปเจ้า	เป็นมนุษย์	เหนือธรรมชาติ
พระวินัย	เคร่งครัด	สุดโต่ง
ศักดิ์/สตรีเพศ	ไม่มี	มี
การปฏิบัติ	ศีล สมาธิ ปัญญา	โยคะ
ความเคารพบูชา	พระพุทธรูปเจ้า	คณาจารย์
พระเจ้าสูงสุด	ไม่มี	พระอาทิตย์พุทธ
ลิลาดุร้าย	ไม่มี	มี

¹พระโลเกศวรเป็นสาวกที่เกิดจากพระอมิตาภพุทธเจ้าซึ่งอยู่ในดินแดนสุขาวดีของพระองค์ ในที่นี้พระโลเกศวรหมายถึงพระอมิตาภะ

ทัศนะวิจารณ์

ในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีพระพุทธเจ้าที่ปรากฏพระนาม 25 องค์ปฐมหรือองค์แรก คือ พระทีปังกรพุทธเจ้า แม้จะเป็นองค์แรกที่ปรากฏพระนามก็ได้หมายความว่า มีอิทธิพลยิ่งใหญ่แบบพระอาทิพุทธะในต้นตระกูล พระทีปังกรพุทธเจ้ามีกระบวนการตรัสรู้เหมือนพระพุทธเจ้าองค์ต่อมา คือพระตันตังกร เดิมเป็นมนุษย์คือสุเมธพราหมณ์ในเมืองอมระ เปื่อนายในชาติชรา จึงดำริเพื่อพ้นจากทุกข์ ในส่วนของต้นตระกูล พระอาทิพุทธะมีลักษณะคล้ายพระพรหมผู้เป็นต้นธาตุ(ปฐมพรหม) ผู้เป็นที่มาของสรรพสิ่ง เมื่อพุทธศาสนิกชนที่ต้องการปรับปรุงศาสนาเพื่อสู้กับศาสนาฮินดูต้นตระกูลก็รับความคิดดังกล่าวมาใช้พระอาทิพุทธเจ้า อันดูเป็นศาสนาพหุเทวนิยม(polytheism)พุทธต้นตระกูลจึงสร้างพระโพธิสัตว์เพื่อเป็นผู้มีอิทธิพล แล้วช่วยเหลือสรรพสัตว์

การที่มีพระพุทธเจ้ามีนางคู่บารมีมีเค้าความว่า เมื่อเกิดลัทธิมหายานประมาณศตวรรษที่ 15 ผู้มีส่วนสำคัญได้มีแต่พระสงฆ์ แต่มีฆราวาสร่วมด้วยอย่างเข้มข้น เป็นธรรมดาอยู่เองที่พระสูตรมหายานสมัยต่อมาฆราวาสจะมีบทบาทมาก เช่น วิมลเกียรตินิเทศสูตร ตามความเป็นจริงในพระไตรปิฎกเถรวาทบอกชัดเจนว่าสตรีเป็นพระพุทธเจ้าไม่ได้ เป็นพระเจ้าจักรพรรดิไม่ได้(Pali Tripitaka, 20/164/34) แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงสมัยต่อมา แม้พระพุทธเจ้ามีได้เป็นหญิงแต่บทบาทพระโพธิสัตว์เพิ่มขึ้น จึงมีแนวคิดกวนอิม แต่พุทธต้นตระกูลไปไกลกว่านั้น คือ ไม่หยุดแค่พระโพธิสัตว์ แต่มีผู้หญิงเป็นคู่บารมีเลยทีเดียว

กุศลและอกุศลในเถรวาทได้แยกธรรมและอธรรมอย่างชัดเจน ตัวอย่างมีกุศลกรรมบถและอกุศลกรรมบถ มีพุทธภาษิตว่า

น หิธมโม อธมโม จ

อุโภ สมวิปากิโน

อธมโม นิธมโม เนติ

ธมโม ปาเปติ สุกตติ

ธรรมและอธรรมทั้งสองมีผลไม่เสมอกัน อธรรมย่อมนำไปสู่ทุกข์ ธรรมย่อมนำไปสู่สุขคติ (Phrabuddhaghosacharya, 2011)

กณห์ธมมวิปทาย

สุกุกภาเวลปนติโต

โอภา อโนกมาคมม

วิเวเก ยตถทุมม

บัณฑิตละธรรมดำ ออกจากธรรมเป็นเครื่องอาลัยชื่อว่า โอภา อาศัยธรรมเป็นเครื่องอาลัยชื่อว่า โอภาหามีได้ พึงเจริญธรรมขาว (Pali Tripitaka, 25/16/24)

ในสมัยมหายานที่ถือว่ากุศลและอกุศลอยู่ในภาวะเดียวกัน คือ นิกายเถียนไห้หรือสัทธรรมปุณฑริก ถือว่าพระพุทธเจ้ามีกุศลภาวะ และอกุศลภาวะมีในพระพุทธเจ้า “พระพุทธเจ้าไม่ตัดซึ่งอกุศลภาวะ” (จูสุตปุคตังส่อัก) จึงเป็นแนวคิดของนิกายนี้ และเป็นจุดพิเศษที่ทำให้แตกต่างจากนิกายอื่นๆ ทฤษฎีอันนี้บางทีเรียกว่า “กุศลอกุศลมีในภาวะเดียวกัน”(ส่อกูเสียงอักหลุง) หรือสัทธินิสัทธินิภาวะมีการณ์เดียวกัน

กุศลภาวะ(แส่เสียง) อกุศลภาวะ(แส่อัก) จะเปลี่ยนแปลงยกย้ายมิได้ เป็นธรรมชาติ ธรรมเนียม อย่างนั้นเอง แต่การบำเพ็ญนั้นไม่เหมือนกัน คือ ปุณฺณบํเพญฺญัตเตนทางเสื่อม จัดเป็นอกุศลกรรม ฝ่ายบัณฑิตชน บำเพ็ญแต่ทางดีละทางเสื่อมหรือฝ่ายอกุศลเสีย ก็การบำเพ็ญนี้เป็นแต่พฤติกรรมไม่เหมือนกันเท่านั้น แต่โดยภาวะธรรมชาติภายในแล้ว กุศลอกุศลจะพลอยเพิ่มขึ้นหรือลดหายไปก็มิได้ คงเป็นพืชพันธุ์ที่มีอยู่ประจำในชั้นดินดานอยู่นั่นเอง พระพุทธทั้งหลายละพฤติกรรมทางอกุศลทางกิเลสเสียได้สิ้นเชิง(Bodhinanda, 2012)จึงไม่เป็นที่แปลกใจว่า พุทธต้นตระกูล มีความคิดเรื่องพระธยานิพุทธะที่เป็นตระกูลโทสะ โมหะ และราคะได้ หากคิดในแง่ปรัชญาทั่วไปก็ว่ามนุษย์เรามีความดีความชั่วอยู่ในตัวด้วยกัน ดีมากชั่วลด ชั่วมากดีลดลง จึงคิดในทางให้อภัยไม่ถือความผิดพลาดกันมากในประเทศไทย แนวความคิดเรื่องพระพุทธเจ้าหลายองค์ปรากฏในบทสวดมนต์แต่โบราณ คือ สมพุทฺธเถ ถูว่าเป็นของขลัง สวดประจำทำให้เกิดความแคล้วคลาดปลอดภัย สมพุทฺธเถไม่มีในพระไตรปิฎกเถรวาทแต่มีในบทสวดมนต์ฉบับหลวง (Somdetphrasanggharaj (Pussadeva), 1983)

บทสรุป

ความเชื่อเรื่องพระพุทธเจ้าในพุทธต้นตระกูลนั้น ถ้ามองในแง่ของความผิดเพี้ยนหรือเกิดสัทธรรมปฏิรูป คือ ผิดแปลกจากเถรวาทเดิมที่ถือตามพระไตรปิฎก อังคุตตรนิกายว่า พระพุทธเจ้าเป็นเอกบุคคคลผู้เลิศในโลก การที่ต้นตระกูลเพิ่มพระพุทธเจ้าหลายองค์ก็มีอาทิพุทธะ พระธยานิพุทธะ 5 พระองค์ ล้วนมีอภินิหารใกล้เคียงเทพอินดู หากพิจารณาในแบบที่เข้าใจเห็นใจ คือ 1) ต้องปรับนับให้คล้ายอินดูเพื่อแข่งชิงศาสนิก จึงเพิ่มพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ให้มีอภินิหาร มีปางต่างๆเพื่อให้ถูกกับอภินิหารของศาสนิกชน 2) เมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปถึงท้องถิ่นต่างๆที่มีความเชื่อเดิมครอบครองมั่นคงอยู่ก่อนแล้ว 3) พระสงฆ์ก็ต้องปรับพิธีกรรมและวิธีการสอนให้เข้ากับคนท้องถิ่น บางทีคนท้องถิ่นนับถือเทพเจ้า ผีฟ้า ผีนางบรรพบุรุษอยู่ก่อนแล้ว พระสงฆ์ก็ต้องน้อมเข้าไปหาเพื่ออยู่ด้วยกันได้ เพราะพระพุทธศาสนามีลักษณะผสมผสาน ไม่มีลักษณะแข็งว่าต้องทำลายของเดิมอย่างเด็ดขาด และสถาปนาพุทธจักรลงไป พระพุทธศาสนาจึงมีรูปแบบนิกายหลากหลาย การเชื่อถือพระพุทธเจ้าหลายองค์และมีพิธีต่างๆ เช่น พิธีวัชรากิเชกก็มาจากความคิดนี้

References

- Bagchi, Dr. S. (1965). *Guhyasamājantra or Tathāgata-guhyaka / Buddhist Sanskrit Texts No.9.* Darbhanga: The Mithila Institute.
- Bodhinanda, S. (1971). *History of Buddhism: Oral edition Part. I.* PhraNakhon: Buddha-upatham Press.
- Bodhinanda, S. (2000). *Buddhadharma and philosophy.* Nakhonpathom: Mahamakuta-rajavidyalaya Press.

- Bodhinanda, S. (2000). *Dharma stream of Mahayana*. Nakhonpathom: Mahamakuta-rajavidyalaya Press.
- Bodhinanda, S. (2012). *Mahayana philosophy*. Nakhonpathom: Mahamakuta-Raja-Vidyalaya Press.
- Encyclopedia of Buddhism, Vol.I.* (1961). Ceylon: The Government Press Ceylon, 1961.
- Kabilsingha, C. (1993). *China and Mahayana Buddhism*. Bangkok: Mahamakutarajavidyalaya Press.
- Kabilsingha, C. (1995). *Tibetan Buddhism*. Bangkok: Songsiam.
- Phrabuddhadattathera.(1992). *Madhuratvilāsinīnāmakhuddakanikāyaṭṭhakathā* Vol. 44. Bangkok: Mahamakutarajavidyalaya Press.
- Phrabuddhaghosacharya. (2011). *Dhammapadatathakatha Vol.1*. Nakhonpathom: Mahamakutarajavidyalaya Press.
- Phramahasomjintasammāpañño. (2001). (2004). *Buddhism civilization in Tibet*. Bangkok: Sukhabhabjai Press.
- Phramahasomjintasammāpañño. (2001). *Buddhist philosophy, content and development*. Bangkok: Mahamakutarajavidyalaya Press.
- Phrasobhonganaphorn (RababThitayano). (1986). *History of Buddhism*. Bangkok: Sivaporn.
- Punyanubhab, S. (1996). *The Tipitaka for the People*. Bangkok: Mahamakutarajavidyalaya Press.
- Somdetphramahasamanachaokromphraparamanuchitchinoras. (1994). *Pathomsombodhi (Pali) Version of transcription from Khmer palm leaf letters*. Bangkok: Sahadharmika.
- Somdetphramahāvīravarmṣa (PimpaDhammadharathera) (Editor). (2005). *Universal Religion*. Nakhonpathom: Mahamakutarajavidyalaya Press.
- Somdetphrasanggharaj (Pussadeva). (1983). *SoadmonChababloang. (The royal prayer)*. Bangkok: Mahamakutarajavidyalaya Press.
- Syāmaratṭhassatepitakam. (2013). *Pali Tripitaka*. NakhonPathom: Mahamakutarajavidyalaya Press.